

Петренко Л. Я.,

*кандидат філологічних наук,**доцент факультету іноземних мов**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

Литчук І. І.,

*студентка V курсу факультету іноземних мов**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОМУ РОМАНІ ФІЛІПА ДІКА «ЛЮДИНА У ВИСОКОМУ ЗАМКУ»

Анотація. Стаття присвячена аналізу історичної термінології у романі Філіпа Діка «Людина у високому замку». Досліджено структурний та тематичний аспекти вживання історичної термінології в науковій фантастиці.

Ключові слова: історичний термін, тематична група, структурний тип.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження визначається підвищеною увагою філологів до жанру сучасної наукової фантастики та вживанням у ній різних тематичних груп термінів. Ґрунтовне лінгвістичне дослідження мови фантастики допоможе усвідомити, який вплив мають наука й техніка на мову художньої літератури. Хоча наукова фантастика й орієнтована на широке коло читачів, але дуже часто письменники, що працюють у цьому жанрі, викладають у творах складні наукові гіпотези, теорії, проблеми, висвітлення яких пов'язане з широким залученням термінологічної лексики.

Метою статті є аналіз історичної термінології в науково-фантастичному романі Філіпа Діка «Людина у високому замку», дослідження структурного та тематичного аспектів вживання історичної термінології в науковій фантастиці.

Виклад основного матеріалу. Розвиток суспільства, всіх сфер його діяльності знаходить відображення в мові. Наука й техніка посідають таке місце в житті сучасної людини, що вивчення термінології набуває все більшого значення. Наукова й технічна термінологія постійно привертала до себе увагу спеціалістів різних галузей науки й техніки. Огляд праць з дослідження термінології свідчить про те, що вивчення термінів здійснюється як фахівцями окремих галузей знань, так і лінгвістами.

Характеризуючи історичну термінологію в мові наукової фантастики (роман Філіпа Діка «Людина у високому замку»), підходимо до розуміння проблеми терміна та його класифікації. У численних дослідженнях учені, починаючи з Д.С. Лотте і Г.О. Винокура – основоположників термінологічної школи, зверталися до різних аспектів цієї проблеми. Проблема взаємодії термінологічної і загальноживаної лексики розглядалася в працях Л.А. Капанадзе, С.А. Бурляй та інших науковців [2, с. 103].

Термін – це слово або словосполучення, що вживається в досить специфічній (науковій, публіцистичній, діловій тощо) сфері мовлення і створюється для точного вираження спеціальних понять і предметів. У художній літературі терміни достатньо різноманітні, вони вводяться в авторське мовлення. Термінологічні слова відіграють певну роль у формуванні художніх образів. Спе-

ціальні слова й словосполучення вводять читача у світ науки і всепоглинаючої роботи, де сходяться головні життєві інтереси вчених [1, с. 85]. Особливо помітна ця тенденція в мові фантастики, яка поєднує в собі елементи художнього і наукового стилів.

Альтернативна історія – жанр фантастики, присвячений зображенню реальності, яка могла б бути, якби історія в один зі своїх переломних моментів (точок біфуркації, або точок розвилки) пішла іншим шляхом. Цей жанр вивчає можливі сценарії історичного розвитку. Для мови наукової фантастики закономірним є використання термінологічної лексики, абсолютно різної за тематикою. Для жанру «альтернативна історія» також є характерним вживання термінів різних галузей наук, які об'єднуються за тематикою, однак вживання історичної термінології є обов'язковим, оскільки описати історичну реалію того чи іншого періоду неможливо без історичного лексику, тобто історичних термінів.

Особливістю творів, створених у жанрі альтернативної історії, є зміна ходу історії в минулому (щодо часу створення твору). Згідно з фабулою твору в деякий момент минулого з якої-небудь причини або випадково, або в результаті втручання зовнішніх сил, наприклад прибульців з майбутнього, відбувається щось відмінне від того, що відбувалося в реальній історії. Те, що може бути пов'язане з широко відомими історичними подіями або історичними особистостями, а може здаватися на перший погляд малозначним. У результаті цієї зміни відбувається «шлях у розгалуження» історії – події починають розвиватися в іншому світі із зміненою історією в будь-який час – і в минулому, і в сьогоденні, і в майбутньому. В одних випадках описуються події, пов'язані з самим «розгалуженням», в інших – виклад фокусується на ситуаціях, незвичайній зміні реальності, в третіх – основною темою стають спроби героїв за допомогою подорожі в часі повернути історію в початкове русло, вдруге змінити її в іншому напрямку або, навпаки, «закріпити» змінену реальність. У деяких творах замість ідеї переміщення в часі або разом з нею використовується ідея паралельних світів – «альтернативний» варіант історії реалізується не в нашому світі, а в паралельному, де історія йде іншим шляхом. Таке трактування дає змогу усунути відомий логічний парадокс подорожі в часі, званий іноді парадоксом убитого дідуся [3, с. 64].

Проаналізувавши термінологію науково-фантастичного роману Філіпа Діка «Людина у високому замку», акцентуємо увагу на найчисленнішій тематичній групі – історичній термінології. Роман Філіпа Діка «Людина у високому замку» належить до жанру «альтернативна історія». У 1963 році книга удостоїлася премії

Х'юго як найкращий роман року. Роман привернув увагу до альтернативної історії та творчості Філіпа Діка.

Кількість використаних у романі історичних термінів є найбільшою, оскільки автор описує події 1960-х років, коли країни Осі (Німеччина, Японія тощо) перемогли в Другій світовій війні. У творі розповідається про життя людей після війни та жахливі наслідки для країн, які зазнали поразки: німецький окупаційний режим введено майже по всьому світу, країни Третього світу спустошені (Україна, Росія тощо), їхні землі використовуються німецьким населенням, а самих людей змушують служити німцям. Більшість подій роману описуються у Сполучених Штатах Америки, де життя людей повністю контролюється, а за порушення німецьких законів жорстоко карається.

Проведене дослідження дає змогу виділити таку тематичну класифікацію історичної термінологічної лексики:

- договори, домовленості;
- війни, битви;
- політика, напрями діяльності;
- географічні назви;
- державні посади;
- ідеології;
- військові історичні терміни, стратегії, зброя, спорядження;
- територіальні одиниці;
- назви населення.

Найбільшою тематичною групою є група **«договори, домовленості»**: *Nazi Nuremberg Law, CO-prosperity Alliance stuff, the Truman doctrine, Geneva convention, proclamations, Japanese Instrument of Surrender, Anti-Comintern pact, Declaration of the United Nations, The capitulation of Italy, Komp'yenske Truce (1940), Kravovskyy Treaty, Moscow Peace Treaty (1940), Paris Peace Treaty with Italy (1947), Parispeace treaty with Finland (1947), Paris Peace Treaty (1947), Tripartite pact, Soviet-Japanese Neutrality Pact, Treaty of Friendship and border services Between USSR and Germany, Treaty of Friendship Between USSR and Yugoslavia kingdoms, Treaty Between Germany and the Soviet Union, Treaty Between Poland and the Soviet Union, Act of Surrender of Japan, English-Polish Military Alliance, Anglo-Soviet Treaty, Berlin Covenant (1940), Vinsk arbitration, Vinsk protocol, Havana Act 1940 Manuscript, Covenan Between USSR and Germany, Covenant Between USSR and Japan, Paris Peace Treaty (1947), Paris Peace Treaty with Italy (1947), First Vinsk arbitration, Treaty Between Italy and the Allies, Potsdam Declaration, An agreement Potsdam (1945), Steel pact, Potsdam Declaration, reunification of East and West Germany*. Оскільки у романі змальовано реальні історичні події, історичні договори та домовленості підтверджують деякі факти та роблять роман більш правдоподібним.

В науково-фантастичному романі жанру «альтернативна історія» «Людина у високому замку» описуються реальні битви, які відбулися під час Другої світової війни, тому можна виділити тематичну групу **«війни, битви»**: *Battle of Britain, August–September 1940, Operation “Barbarossa”, Pearl Harbor, Midway, Operation “Torch”, Stalingrad, November 1942 to January 1943, Operation “Bagration”, American Civil War, World War Two, World War One, Cold War, dog fight, Declare war, German revolution, Second Sino-Japanese War, Battles of Khalkhin Gol, Spanish Civil War, Japanese invasion of China, Soviet-Japanese border conflicts*.

Заслугує на увагу тематична група **«Політика, напрями діяльності»**: *anti-Nazipolicies, Pension board, Gestapo, The Atlantic Charter, blitzkrieg, ecclesiastical court, the Africa Year, non-alignment policy, war cabinet, isolationist, legally / illegally, expansion, investment, refugee, political party, nation, plutocracy,*

capitalist, agent, military insignia, speculator, extradition, dominance, bureaucratic officialdom, veterans, campaign, security police, reorganization, supreme authority, amnesty, racial group, legal system, revolution, totalitarian society, communism, alliance, allies, confederate, conscription, coronation, catholic, culture, democracy, economy, enemy, exile, empire, federation, force, invasion, judiciary, militarism, nationalism, protector, pilgrimage, progress, retreat, treaty, law, reform, reservation, rifle, sovereign, tribe, tyrant / tyranny, veteran, zeppelin, racial, exotic, cynism, analyst, introversion, evaluation, evacuation, contrast, cosmopolitan, medieval, mentality, idealist, kiln, phonograph, autonomy, aggression, annaction, genocide, immigration, impeachment, authoritarianism, competitive elections, voluntarism, prisoner of confidence, hegemony, geopolitics, dissent, diaspora, infrastructure, corruption, cult of personality, legitimacy, majority voting system, marginalization, national liberation movement, occupation regime, political repression, populism, separatism, Holocaust.

У романі неодноразово згадуються країни, міста, республіки, селища тому слід виділити тематичну групу **«географічні назви»**: *USA, Germany, Japan, Meuse-Argonne Bolt Hole, Kwajelein Sudetenland, The Warsaw ghetto, Soviet Russia, Weimar Republic*.

«Державні чини, посади» є досить кількісною тематичною групою історичних термінів: *parteleader, reichskanzler, Fuhrer, president, military governor, general, major, officer, commandos, soldier, king, bishop, admiral, consul, emperor, barbarity, chancellor, military forces, agent, military governor, general, officer, king, cardinal, earl, fyrd*.

«Назви населення, місцевості» є нечисленною групою, однак важливою: *yank (yankee), Viking, barbarity, second rate people, barbaric*.

Такою ж нечисленною групою є група **територіальних одиниць**: *reich, ghetto, monorpost, colony, settlement*.

Оскільки у романі «Людина у високому замку» часто згадуються й описуються воєнні події, то особливу увагу слід приділити **військовим термінам, військовим стратегіям, зброї, військовому спорядженню**: *counter offensive, tank, artillery, bomb, bunker, submarine, troops, blockade, Abwehr, colonizing rocket ships, tanks, HS-10, Olympia, Dragunov, WA- 2000, nuclear weapons, atomic bombs*.

Найменшою за кількістю тематичною групою історичних термінів є група **«епохи, періоди»**: *Frontier period, Depression days*.

Група **«колонії, кордони, розподіл землі»**: *Demarcation Line, British colonies, concentration camps, ghetto, colony*.

Зацікавлює і вживання тематичної групи **«династії, імперії»**: *Zen, German empire, Byzantine Empire, Western Roman Empire, Roman Empire, British Empire, German Empire*.

Під час подій Другої світової війни були поширені різні ідеї, вчення, тому тематична група **«ідеології»** також важлива в цьому романі: *ideology, Nordic ideology, National sozialismus, Nazism, puritans, communism, idealism, fanaticism, ideological, humanism, pluralism, pragmatism, anarchism, conservatism, liberalism, socialism, national, Nazism, nationalism, feminism, humanism, national socialism*.

Історичні терміни також можна класифікувати за будовою. Проаналізувавши роман, ми виділили такі структурні типи термінів:

- історичні терміни-слова (терміни-іменники, терміни-прикметники, терміни-дієслова);
- історичні терміни-словосполучення (прості і складні);
- історичні терміни-аббревіатури.

Історичні терміни-слова:

терміни-іменники: *isolationist, expansion, investment, refugee, nation, plutocracy, capitalist, agent, speculator; extradition, dominance, veterans, campaign, reorganization, amnesty, totalitarian society, communism, alliance, allies, confederate, conscription, coronation, culture, democracy, economy, enemy, empire, federation, invasion, judiciary, militarism, nationalism, protector, pilgrimage, progress, retreat, treaty, law, reform, reservation, rifle, sovereign, tribe, tyrant / tyranny, veteran, zeppelin, cynism, analyst, introversion, evaluation, evacuation, contrast, mentality, idealist, kiln, phonograph, autonomy, aggression, annation, genocide, immigration, impeachment, authoritarianism, voluntarism, hegemony, geopolitics, dissent, diaspora, infrastructure, corruption, legitimacy, marginalization, king, bishop, admiral, consul, emperor, barbarity, chancellor, military forces, agent, military governor, general, officer, king, cardinal, earl, fyrd;*

терміни-прикметники: *legally / illegally, military, bureaucratic, supreme racial, legal revolution, totalitarian, catholic, racial, exotic, cosmopolitan, medieval, competitive, dissent, national, political, colonizing, atomic, Western;*

терміни-дієслова: *to exile, to retreat, to reform, to rifle, to collapse, to collide, to proclaim, to fulfill, to mutate, to transform, to elect, to rebel, to oppress.*

Терміни-словосполучення.

Терміни-словосполучення утворюються внаслідок поєднання в одне ціле кількох слів, що виражають певне термінологічне поняття. У романі «Людина у високому замку» було знайдено такі терміни-словосполучення: *anti-Nazipolicies, Pension board, Gestapo, The Atlantic Charter, ecclesiastical court, the Africa Year, non-alignment policy, war cabinet, political party, military insignia, bureaucratic officialdom, security police, supreme authority, racial group, legal system, totalitarian society, competitive elections, voluntarism, prisoner of confidence, cult of personality, majority voting system, marginalization, national liberation movement, occupation regime, political repression, Nazi Nuremberg Law, CO-prosperity Alliance stuff, the Truman doctrine, Geneva convention, proclamations, Japanese Instrument of Surrender, Anti-Comintern pact, Declaration of the United Nations, The capitulation of Italy, Komp'yenske Truce, German revolution, Second Sino-Japanese War, Battles of Khalkhin Gol, Spanish Civil War, Japanese invasion of China, Soviet-Japanese border conflicts, Tripartite pact, Soviet-Japanese Neutrality Pact, Treaty of Friendship and border services Between USSR and Germany, Treaty of Friendship Between USSR and Yugoslavia kingdoms, Treaty Between Germany and the Soviet Union, Treaty Between Poland and the Soviet Union, Act of Surrender of Japan, English-Polish Military Alliance, Anglo-Soviet Treaty, Berlin Covenant (1940), Vinsk arbitration, Vinsk protocol, Havana Act 1940 Manuscript, Covenan Between USSR and Germany, Covenant Between USSR and Japan, Paris Peace Treaty (1947), Paris Peace Treaty with Italy (1947), First Vinsk arbitration, Treaty Between Italy and the Allies, Potsdam Declaration, An agreement Potsdam (1945), Steel pact, Potsdam Declaration, Krayovskyyu Treaty, Moscow Peace Treaty (1940), Paris Peace Treaty with Italy (1947), Paris peace treaty with Finland (1947), Paris Peace Treaty (1947), Tripartite pact, Soviet-Japanese Neutrality Pact.*

Історичні терміни-абревіатури.

Абревіація є досить продуктивним способом збагачення термінологіки. Це вид скорочення, який допомагає стисло виразити складні найменування різних явищ, понять:

LBI – Labore's Justification Commission; LIC – Life Insurance Corporation; PSA – Primary systemic amyloidosis is a disease caused by the accumulation of abnormal proteins; AFPFL – Anti-Fascist People's Freedom League; SWAPO – South-West African People's Organization.

Висновки. Отже, у мові науково-фантастичного роману Філіпа Діка «Людина у високому замку» історична термінологія є найбільш кількісною, оскільки цей роман належить до жанру «альтернативна історія». На основі дослідження термінів роману було створено їх тематичну класифікацію, а також поділено терміни за будовою. Історична термінологія, репрезентована у романі, різноманітна за значенням та будовою. Її функціонування підпорядковане художньому контексту.

Література:

1. Абакумова Г.О. До питання про експресивність терміна / Г.О. Абакумова // Мовознавство. – 1981. – № 4. – С. 102–112.
2. Афинская З.Н. Культура научной речи: термины и их синонимы / З.Н. Афинская // Вестник МГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2010. – № 3. – С. 101–112, № 3. – С. 85–88.
3. Бесекирская Л.К. К вопросу об определении термина / К.Л. Бесекирская, М.В. Белозеров // Терминоведение. – 1996. – № 3. – С. 34–37.
4. Бровко А.С. Терминологическая фразеология как средство словесно-художественного изображения (на примере творчества Леонида Леонова) / А.С. Бровко. – Днепропетровск, 1969. – С. 177–184.
5. Вакуленко М.О. Развитие терминосистем і термінотворення / М.О. Вакуленко // Українська мова. – 2010. – № 1. – С. 88–93.
6. Павлова О.І. Основи термінознавства : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / О.І. Павлова. – Рівне : Логос, 2003. – 103 с.
7. Скороходько Е.Ф. Термін у науковому тексті / Е.Ф. Скороходько. – К. : Логос, 2006. – 99 с.
8. Общая терминология: Вопросы теории / [А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильев] ; отв.ред.: Т.Л. Кандедаки. – 6-е изд. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с.
9. Чернышева Т.А. Природа фантастики / Т.А. Чернышева. – Иркутск : Изд-во Иркутского гос. ун-та, 1985. – 336 с.
10. Dick Ph.K. The man in the high castle / Ph.K. Dick. – Boston : Mariner books, 1983. – 118 p.

Петренко Л. Я., Илитчук И. И. Особенности функционирования исторической терминологии в научно-фантастическом романе Филиппа Дика «Человек в высоком замке»

Аннотация. Статья посвящена анализу исторической терминологии в романе Филиппа Дика «Человек в высоком замке». Исследованы структурный и тематический аспекты употребления исторической терминологии в научной фантастике.

Ключевые слова: исторический срок, тематическая группа, структурный тип.

Petrenko L., Ilytchuk I. Peculiarities of functioning of the historical terminology in the science-fiction novel by Philip Dick "The Man in the High Castle"

Summary. The article is dedicated to the historical terminology in the novel "The Man in the High Castle" by Philip Dick. Structural and thematic aspects of the usage of historical terminology have been analyzed in science fiction.

Key words: historical term, thematic group, structural type.